

Maffiarepubliek

John Dickie

MAFFIAREPUBLIEK

De vloek van Italië

Vertaald door Corrie van den Berg,
Rob Hartmans, Carola Kloos
en Piet Verhagen

Ambo|Amsterdam

1

VERGEETUTMAAR

Sicilië: dreigementen, terrorisme, moord, brandstichting, ontvoeringen en tomeloos geweld

In de vroege uren van 19 juli 1943 liepen Amerikaanse en Britse landingsvaartuigen op de stranden van Sicilië en braakten hun lading van troepen en tanks uit. Vijfenvolfe week later, op 17 augustus, tuften de laatste veerboten die soldaten en materieel van de asmogendheden over de zeestraat naar het Italiaanse vasteland brachten onder zware bombardementen de haakvormige haven van Messina uit. Sicilië was in handen van de geallieerden.

Het pas bevrijde Sicilië dreigde al meteen in chaos te vervallen. De Geallieerde Militaire Regering van de Bezette Gebieden (AMGOT) werd belast met de taak de hongerige bevolking van het eiland te voeden en tegelijkertijd een golf van zwarte handel, banditisme, uitbraken, vergeldingsacties en afpersing tot staan te brengen. Al in september 1943 berichtte *The New York Times* dat de Siciliaanse maffia ten nauwste betrokken was bij de misdaadgolf die op de bevrijding was gevolgd.

Begin jaren dertig had het fascisme luidkeels verkondigd dat zijn arrestaties en massaprocessen de maffia op de knieën hadden gebracht. De publieke opinie in een groot deel van de wereld onderschreef die bewering. In 1938 verklaarde de Siciliaans-Amerikaanse auteur van een reisgids dat de maffia ‘officieel uitgestorven’ was: ‘De uitroeiing van dit woekergezweel is verreweg de belangrijkste gebeurtenis in de recente geschiedenis van het eiland.’

De Britse en Amerikaanse gezaghebbers wisten al voor de invasie van Sicilië dat het gesnoef van de fascistische propaganda over het ter ziele gaan van de maffia overdreven was, maar ze konden moeilijk vaststellen in welke staat de maffia werkelijk verkeerde – niet het minst doordat Mussolini zijn grootspraak waarmaakte op de enige manier die hij kende: door de Italiaanse media te verbieden over misdaad te berichten. De waarheid achter deze black-out, die pas recentelijk uit de archieven is opgediept, was dat de Siciliaanse maffia in de jaren dertig even sterk was als altijd. Zij was een geheime, op een eed van trouw gebaseerde en naar het model van de vrijmetselarij georganiseerde broederschap waarvan de leden zichzelf ‘mannen van eer’ noemden. De organisatie had plaatselijke afdelingen – die ‘families’

werden genoemd – in de meeste steden en dorpen in het westelijk deel van het eiland. In de provincie Palermo, waar ongeveer de helft van de kracht van de maffia zich concentreerde, legden de bazen – de zogeheten ‘vertegenwoordigers’ – verantwoording af aan een overkoepelende ‘Commissie’ onder leiding van een ‘algemeen president’ of ‘baas van alle bazen’. Het fascisme had de Siciliaanse maffia bevochten in twee grote golven van repressie, maar uiteindelijk leerde het regime van de Duce er net als elke voorafgaande regering gewoon mee te leven.

In de chaotische nasleep van de bevrijding begon het angstaanjagende silhouet van de Siciliaanse maffia zich opnieuw af te tekenen. AMGOT moest snel uitzoeken waarmee het te maken had. In oktober 1943 gaf het bevel tot het opstellen van een rapport over de maffia op basis van militaire inlichtingen – een dermate geheim rapport dat het door een persoonlijke koerier over de Middellandse Zee naar het geallieerde hoofdkwartier in Algiers werd gebracht. De opsteller ervan, kapitein William Everett Scotten, was een negenendertigjarige beroepsdiplomaat uit Pasadena in Californië die kort daarvoor tot officier in de Amerikaanse inlichtingendienst was benoemd. Het rapport concludeerde dat de maffia een ‘crimineel systeem’ was dat ernaar streefde ‘straffeloos geld af te persen en te stelen’ door middel van methoden ‘die uiteenliepen van dreigementen en terrorisme tot uitgesproken moord, brandstichting, ontvoering en tomeloos geweld’.

Vervolgens legde Scotten uit hoe het criminele systeem de geallieerden in de weken na de invasie van juli 1943 een lesje had geleerd in het infiltreren van het regeringsapparaat. Na het instorten van de fascistische staat op Sicilië had AMGOT betrouwbare, plaatselijke mensen nodig om de militaire regering te helpen om in ieder geval een schijn van openbare orde te handhaven. Kapitein Scotten rapporteerde dat veel van de Sicilianen – die zich uitgaven voor slachtoffers van het fascisme – die onder AMGOT tot burgemeester waren benoemd in werkelijkheid gangsters of hun stromannen waren. Ook hadden Siciliaanse maffiosi met ervaring in Amerika zich aangemeld als tolken en zich op die manier op slinkse wijze toegang tot invloedrijke posities verschaft. Kapitein Scotten kende ook ‘talrijke gevallen’ van geallieerde stafleden ‘wier familiebanden of antecedenten in de Verenigde Staten hen vierkant binnen de invloedssfeer van de maffia plaatsten’. Bovendien kwam het voor dat zelfs eerlijke functionarissen werden ingepalmd door Siciliaanse aristocraten met maffiabanden (het ‘hogere niveau’ van de maffia, om met kapitein Scotten te spreken).

De economische macht van de maffia was eveneens toegenomen. Onder AMGOT diende alle graan gevorderd en in pakhuizen opgeslagen te worden, waarna het volgens een rantsoeneringssysteem moest worden uitgedeeld. Kapitein Scotten ontdekte dat de maffia niet alleen een enorme zwarte markt in graan runde, maar dat de maffiosi op sommige plaatsen hun politieke

contacten in Palermo hadden gebruikt om ook de controle over de graanbanken van de regering naar zich toe te trekken, zodat zowel de illegale als de legale landbouwproductenmarkt in criminele handen was. Kortom, binnen enkele weken na het begin van de geallieerde bezetting had de maffia Sicilië bij de keel gegrepen. De restanten van het slagveld hadden de maffiosi een formidabel wapenarsenaal opgeleverd: ‘machinegeweren, loopgraafmortieren, zelfs lichte kanonnen, landmijnen, veldradio’s en ampele munitievoorraden’, volgens kapitein Scotten. Ongeacht welke zakelijke mogelijkheden de vrede ook zou bieden, de maffia was gewapend en klaar om er gebruik van te maken.

Intussen had de geallieerde invasie van Sicilië in Rome een kettingreactie op gang gebracht. Duce Benito Mussolini verloor de macht en werd op bevel van de koning in hechtenis genomen. Vervolgens capituleerde Italië op 8 september 1943 voor de geallieerden. De koning, zijn ministers en een aantal van zijn hoogste generaals namen de benen. Het staatsapparaat liep vast en de gedesoriënteerde burgers moesten hun eigen manier zien te vinden om de rest van de oorlog het hoofd boven water te houden. In de vroege dageraad van de volgende ochtend landden de geallieerde troepen op de zuidelijke westkust van het Italiaanse vasteland – bij Salerno, iets ten zuiden van Napels. Meer Duitse troepen repten zich naar het schiereiland om verweer te bieden: nu waren ze bezetters in plaats van askameraden. Italië werd in tweeën gesneden: de geallieerden in het zuiden, de Duitsers in het noorden en midden. De rest van het conflict werd uitgevochten op het Italiaanse vasteland, terwijl achter de linies van het door de nazi’s bezette Italië een burgeroorlog woedde tussen het verzet en verstokte fascistten.

In februari 1944 werd AMGOT in het bevrijde Sicilië opgeheven en kwam het eiland onder het gezag van een coalitie van antifascistische krachten die de nieuwe Italiaanse regering hadden gevormd en gevestigd waren in het door de geallieerden bevrijde deel van het Italiaanse vasteland.

In de loop van de volgende paar jaar maakte Italië de overgang van oorlog naar vrede en van bevrijding naar democratie, een overgang die door vier cruciale mijlpalen werd gekenmerkt:

April 1945: de oorlog in Italië loopt ten einde, slechts enkele dagen voor Hitlers zelfmoord.

Juni 1946: de monarchie wordt afgeschaft en de republiek geboren.

Maart 1947: president Harry S. Truman kondigt aan dat de Verenigde Staten zullen ingrijpen om de expansie van de Sovjet-Unie over de wereld een halt toe te roepen. In Italië wordt de Partito Comunista Italiano, die groot aanzien had gekregen vanwege haar rol in het verzet en beloofde voor elke kerktoeren een afdeling van de communistische partij in het leven te roepen, pardoes in de frontlinie van de hiermee verklaarde Koude Oorlog geplaatst.

April 1948: de eerste democratische parlementsverkiezingen, die de door de Amerikanen gesteunde *Democrazia Cristiana* (DC – de christendemocraten) op doorslaggevende wijze wonnen en de communisten op doorslaggevende wijze verloren.

Nergens in Italië ging de naoorlogse overgang met meer beroering gepaard dan op Sicilië, en nergens was de georganiseerde misdaad dichter bij die beroering betrokken. Bepaalde delen van het zuiden waren al generaties lang in handen van de georganiseerde misdaad. Zoals we zullen zien, waren de *'ndranghetisti* en *camorristi* in zuidelijk Calabrië en Campanië erin geslaagd hun eigen plekje in de naoorlogse akkoorden veilig te stellen. De maffia op Sicilië had evenwel ambitieuzere plannen. Veel Sicilianen zijn sceptisch wanneer de benaming ‘georganiseerde misdaad’ op hun maffia wordt toegepast. Maffiosi zijn allemaal misdadigers en zijn dat ook altijd geweest. Maar gewone misdadigers, ongeacht hoe georganiseerd, hebben absoluut niet de politieke vrienden die de belangrijkste maffiosi altijd bezeten hebben. Het gaat ten enenmale boven de horizon van een willekeurige huis-, tuin- en keukenboef om te proberen het institutionele lot van zijn land te bepalen op de manier waarop de maffia dit na 1943 trachtte te doen.

De meest publieke en bloederige misdaad waarmee de maffia zich bezighield, was banditisme. Op het hoogtepunt in 1945 zwierven honderden bandieten door het Siciliaanse platteland, vaak goed genoeg bewapend om de politie en de carabinieri in een vuurgevecht te sterk af te zijn. Roofovervallen, afpersing, ontvoering en zwarte handel voorzagen deze onverlaten van een ruim inkomen. Traditiegetrouw gaven de maffiosi er de voorkeur aan zich niet bij de bandieten aan te sluiten, maar ze te ‘benutten’ middels een uitwisseling van gunsten. De bandieten stonden bijvoorbeeld een percentage van hun inkomsten af aan de maffiosi in ruil voor tips over lucratieve doelwitten voor ontvoering of beroving, tijdige waarschuwingen over geplande acties van de politie en bemiddelaars die met de benodigde discretie losgeldbetalingen konden faciliteren.

Na de geallieerde invasie spanden de maffiosi zich al snel in om hun traditionele wurggreep op de ‘protectie’, de pacting en het beheer van de landbouwgronden in het westen van Sicilië te herstellen. Veel rijke Siciliaanse landheren woonden in decadente pracht en praal in Palermo en lieten het beheer van hun enorme landerijen over aan brute, met de maffia gelieerde tussenpersonen. Vandaar ook dat de landheren na de oorlog pachtbazen aanstelden die in een aantal gevallen uitgroeiden tot de beruchtste gangsterbazen van de jaren vijftig en zestig, bijvoorbeeld Giuseppe Genco Russo uit Mussomeli en de twintigjarige moordenaar Luciano Liggio uit het landbouwstadje Corleone in de provincie Palermo. (Tegen Liggio was al een arrestatiebevel uitgeschreven toen hij in 1945 na de mysterieuze dood van zijn

voorganger tot beheerder van het landgoed Strassato werd benoemd.)

Zijn zakelijke betrokkenheid bij het land leidde de mafia onverbiddeijk de politiek binnen. In elke periode van politieke beroering in de recente geschiedenis van Sicilië hadden de pachtboeren geageerd voor rechtvaardiger contracten of zelfs een aandeel in de landerijen van de Siciliaanse aristocratie. Het definitieve antwoord op die eisen kwam steevast uit de loop van de jachtgeweren van de mafia.

Het was onvermijdelijk dat het landprobleem na de oorlog opnieuw de kop zou opsteken, en toen dat inderdaad gebeurde, grepen landheren en maffiosi naar terreur als politiek hulpmiddel. De maffiosi trokken alle registers open om militante boeren met pistolen, machinegeweren en handgranaten tot zwijgen te brengen en hun aanhangers zodanig te intimideren dat ze hun mond hielden. De schokkende lijst van vermoorde vakbondsleiders en linkse activisten begon in de zomer van 1944 en was tien jaar later nog steeds niet voltooid. In de herfst van 1946, bijvoorbeeld, vormden de boeren in Belmonte Mezzagno, bij Palermo, een coöperatie om het beheer van de grond van een naburig landgoed over te nemen. Op 2 november verscheen een doodseskader van dertien mannen op een akker waar een groot aantal gewone leden van de coöperatie aan het werk was. De gebroeders Giovanni, Vincenzo en Giuseppe Santangelo werden weggevoerd en kort na elkaar door middel van een kogel door het achterhoofd geëxecuteerd.

Zowel de landheren als de maffiosi waren bang dat een nieuwe democratische Italiaanse regering gedwongen zou zijn concessies te doen aan de communisten, en daarmee aan de linkse boerenbeweging op Sicilië. Daarom begonnen ze al in 1943 een beweging te steunen die als doel had het eiland van de rest van het schiereiland af te scheiden. De plannen om Sicilië onafhankelijk te maken werden gesmeed in een reeks vergaderingen in de daaropvolgende jaren. De telgen van een aantal van de oudste aristocratische families op Sicilië ontvingen de voornaamste gangsters van het eiland in hun luxueuze landhuizen. In september 1945 wisten de bazen de vergadering ertoe te bewegen een aantal bandieten in het leger van de separatistische beweging onder te brengen. Salvatore Giuliano, de leider van de beruchtste bandietenbende van allemaal, kreeg een grote som gelds, de rang van kolonel en de belofte van amnestie zodra de vlag van een vrij Sicilië gehesen was. Hierop volgde een reeks aanvallen op carabinieri-kazernes ter voorbereiding op de opstand.

Uiteindelijk kwam er niets van een separatistische opstand. De krakke-mikkige militaire vleugel werd naar huis gestuurd en de beweging viel uiteen. Nog belangrijker was dat haar politieke leiders op het verkeerde been werden gezet: in mei 1946 kreeg Sicilië autonome status binnen de Italiaanse staat en zijn eigen regionale parlement. De maffiosi die de separatistische beweging hadden gesteund gingen op zoek naar nieuwe politieke partners.

In 1946 was het separatisme op zijn retour, maar de criminele noodtoestand op Sicilië was erger dan ooit. Bandietenbendes, vaak onder bescherming van de maffia, roofden en ontvoerden naar hartelust. De politie en carabinieri op Sicilië bestookten de regering met rapporten. De maffia huisde in de kern van het duistere beeld dat ze schilderden. Net als kapitein Scotten voor hen maakten ze zich geen enkele illusie over de ware aard van de maffia, zoals dit rapport uit oktober 1946 duidelijk maakt:

De maffia is een occulte organisatie die zich over alle provincies uitstrekt en wier tentakels alle maatschappelijke klassen zijn binnengedrongen. Haar enige doel is zich met onwettige middelen verrijken ten koste van eerlijke en kwetsbare mensen. Intussen heeft ze haar cellen of ‘Families’, zoals ze in het plaatselijk jargon heten, opnieuw opgebouwd, met name in de provincies Palermo, Trapani, Caltanissetta, Enna en Agrigento.

Dit waren dus de gewelddadige jaren die de toekomst van Sicilië bepaalden. Het is geen toeval dat de Italiaanse regering in diezelfde jaren besloot alles wat ze over die beruchte ‘occulte organisatie’ op Sicilië wist te vergeten. De meest onthullende illustratie van dat grote vergeten is niet een door de maffia aangericht bloedbad of geheim rapport. Om te begrijpen hoe de maffia eind jaren veertig echt opereerde, om haar unieke vermogen spoorloos te verdwijnen en tegelijkertijd het staatsapparaat binnen te dringen te doorgronden, moeten we naar Italië's eerste maffiafilm kijken.

Sicilië: *In naam der wet*

Het is september 1948, maar de verschroeide vlakten van het Siciliaanse binnenland die zich voor de camera uitstrekken, lijken buiten de tijd te staan. Een jongeman in een dubbelrijs colbert wiens scherp gesneden gezicht door een gleufhoed wordt overschaduwd, zit kaarsrecht in zijn zadel. Plotseling draait hij zich half om en kijkt uit over een maanlandschap van stof en rotsgrond. Hij ziet acht figuren te paard op een heuveltop verschijnen. Daar blijven ze staan, zwart afgetekend tegen de hemel.

‘De maffia.’ De jongeman spreekt het gevreesde woord hardop uit en zijn kaakspieren spannen zich gedecideerd. Zijn naam is Guido Schiavi en hij is een magistraat, een verdediger van de wet. Dit is de confrontatie waarop hij heeft zitten wachten.

De maffiosi, gezeten op glanzend geroskamde merries, dalen in een statige, korte galop de heuvel af naar de magistraat. Als ze dichterbij komen, ziet hij dat ze allemaal in corduroy en bombazijn gekleed zijn, allemaal een laag over hun bonkig gezicht getrokken pet dragen en allemaal een jachtgeweer aan hun schouder hebben hangen.

De maffiosi komen tot stilstand op een laag brugje. Hun leider, Turi Pasalacqua genaamd, is niet te missen op zijn statueske schimmel. Hij neemt beleefd zijn pet af om de magistraat toe te spreken.

Goedendag, *voscenza*. Welkom in ons land. U bewijst ons een grote eer.

U bent erg jong, meneer, en dat doet mij en mijn vrienden deugd, want we weten dat jonge mensen zuiver van hart zijn. U bent intelligent, en ik ben ervan overtuigd dat u al begrijpt hoe de wereld hier in elkaar zit. Deze situatie bestaat al meer dan honderd jaar en iedereen is content.

Magistraat Schiavi is niet onder de indruk van dit sermoen. Hij werpt tegen dat een heleboel mensen allesbehalve ‘content’ zijn met de manier waarop ‘de wereld in elkaar zit’: de slachtoffers van moord en chantage en hun familie, bijvoorbeeld; of de als beesten uitgebuite landarbeiders en mijnwerkers in de zwavelmijnen. Zijn woorden vermogen evenwel geen sprankje irritatie op het serene gezicht van de maffiosi teweeg te brengen:

Elke samenleving heeft haar fouten. Bovendien is het tussen mannen van eer altijd mogelijk om tot een vergelijk te komen... U hoeft uw wensen alleen maar te kennen te geven.

Nu is het de beurt van de magistraat om onbewogen te blijven. De maffiosi met afgemeten stem braverend, verzekert hij hun dat hij maar één wens, slechts één plicht heeft: het toepassen van de wet.

Er is duidelijk geen ruimte voor een compromis. Twee onverenigbare waardenstelsels hebben hun troepen in slagorde geschaard. Een groot-scheeps treffen tussen de staat en de maffia is onafwendbaar. Het enige wat *capomafia* Turi Passalacqua nog te doen staat, is zijn credo opnieuw verwoorden:

U bent een dapper man, maar wij stellen hier de wet volgens onze aloude tradities. Dit is een eiland. De regering is ver weg. En als we hier niet waren, met onze eigen soort strengheid, zou uiteindelijk alles bedorven worden door misdadigers, precies zoals raai gras de tarwe bederft. Dan zou niemand in zijn eigen huis meer veilig zijn. Wij zijn geen misdadigers. Wij zijn eerbare mannen: even vrij en soeverein als de vogels in de lucht.

De muziek zwelt aan – dezelfde bezielende trompetten en opzweepende snaarinstrumenten die de ruitersstoet van de maffia aan het begin van de scène vergezelden. Dan zien we de posse van de mannen van eer hun paarden keren, weg galopperen en in de verte verdwijnen.

In het Italië van de jaren veertig waren films veel meer dan alleen vermaak. De Amerikaanse studio's boycotten de Italiaanse markt uit protest tegen Mussolini's pogingen de import aan banden te leggen, en de laatste vijf jaar van het fascisme moesten de Italianen het zonder hun wekelijkse portie celluloid uit Californië stellen. Toen de bioscopen na de bevrijding hun deuren weer openden, togen de Italianen al snel massaler dan ooit naar de film – meer dan in elk ander Europees land. Op de een of andere manier hield de glamour van Rita Hayworth en Glenn Ford een belofte in van de geneugten die vrijheid en democratie konden brengen aan een door de oorlog geteisterd en door het debacle van het fascisme gedemoraliseerd land.

Maar een land dat zulke traumatische veranderingen had doorgemaakt kon niet helemaal bevredigd worden door wat de Amerikaanse studio's het voorschotelden. Daarom werden de jaren 1945-1950 gekenschetst door de moedige huisbakken poëzie van Roberto Rossellini's *Rome, open stad* en Vittorio De Sica's *Fietsendieven*. Neorealisme was het culturele parool van die tijd. Neorealistische cineasten namen hun camera's mee naar de door bommen verwoeste straten; ze vonden ontroerende drama's onder de boeren

die op de terrassen zwoegden of door de rijstvelden waadden. De neorealistische filmkunst was zo uit het leven gegrepen dat het leek alsof de huid van de geschiedenis haar als celluloid van het lijf werd getrokken (zoals een filmcriticus destijds suggestief schreef). Nooit was er een tijd waarin het filmdoek zo belangrijk was voor hoe Italië zich het licht en donker in eigen boezem voorstelde.

In nome della legge (*In naam der wet*), die in maart 1949 in de bioscopen kwam, was Italië's eerste maffiafilm. Het is een vreemd filmisch allegaartje: hij heeft veel van de uiterlijke kenmerken van het neorealisme, met name in zijn gebruik van het door de zon verzengde Siciliaanse landschap, maar is ook een soort overgangsvorm tussen het neorealisme en Hollywood. De regisseur, Pietro Germi, was voor het in productie gaan van de film nog nooit op Sicilië geweest. Zijn onwetendheid deed er echter weinig toe, want op het moment dat hij uit de veerboot stapte en voor het eerst voet op Siciliaanse bodem zette, wist hij al precies wat hij daar zou aantreffen: Arizona. *In naam der wet* presenteert een gedwongen *ménage à trois* tussen het neorealisme en twee van de voornaamste genres van de Amerikaanse filmindustrie: de gangsterfilm en de western. Germi's Sicilië is Tombstone met mediterrane garneersels: een plek met solitair opererende gerechtsdienaren, lange staarwedstrijden en hinderlagen in ravijnen. Treinen stoppen bij woestijnstations, gewerschoten galmen door enorme luchten en mannen benen bars binnen en drinken Siciliaanse anijslikeur alsof ze glazen slechte Amerikaanse whisky achterover slaan.

Germi redeneerde dat het kader van de pseudowestern de confrontatie tussen de solitaire gerechtsdienaar en zijn criminele opponent een extra dramatisch tintje zou geven. Het gespierde filmidool Massimo Girotti, die de jonge magistraat Guido Schiavi speelde, zou Italië's antwoord op John Wayne zijn. Maar Germi's camera wordt nog meer geobsedeerd door maffiabaas Turi Passalacqua, gespeeld door de Franse veteraan Charles Vanel: hij wordt steevast vanuit een lage hoek gefilmd, afgetekend tegen een lichte hemel – als ware hij een combinatie van een spijkerharde rancher en een medicijnman van de Apachen.

De cowboy-annex-capoformule werd een doorslaand succes. Men zegt dat de eerste publieke vertoningen met 'stormachtig applaus' werden ontvangen. *In naam der wet* werd de op twee na populairste film in Italië van het seizoen 1948-49, leverde het recordbedrag van 401 miljoen lire (omgerekend voor 2012 ongeveer 7 miljoen euro) op en deed als commercieel succes niet onder voor Hollywoodklassiekers als *Fort Apache* en *The Treasure of the Sierra Madre*.

In naam der wet lijkt in eerste instantie ietwat vreemd voor een gangsterfilm – nu we gewend zijn geraakt aan *GoodFellas* en *Gomorra*. Maar Germi's film heeft ook zijn sinistere kanten: hij speelt zich af tegen een achtergrond

van duistere verrassingen en in een context van ongekend maffiageweld en -arrogantie. Recentere klassiekers van het maffiafilmgenre, bijvoorbeeld *The Godfather*, krijgen vaak de kritiek dat ze de georganiseerde misdaad romantiseren, maar in dat opzicht kan Coppola's film niet bij *In naam der wet* in de schaduw staan. Op de titelrol staat de bekende disclaimer: 'Elke gelijkenis met ware gebeurtenissen, plaatsen en personen is zuiver toevallig'. Maar dat is enigszins bezijden de waarheid.

In naam der wet was gebaseerd op een roman en geïnspireerd op het voorbeeld van de schrijver van die roman. *Piccola Pretura* (Plaatselijk magistratenkantoor) was begin 1947 geschreven door Giuseppe Guido Lo Schiavo, een van de grootste maffiaexperts in het land, geboren en getogen in Palermo, een held van de Eerste Wereldoorlog die later vocht in de frontlinies van de strijd tegen de georganiseerde misdaad op het eiland van zijn geboorte.

In 1926 was Lo Schiavo zelf een jonge magistraat, net als de held van zijn roman (de gelijkenis tussen de naam van de schrijver en die van de hoofdrolspeler – Giuseppe Guido Lo Schiavo/Guido Schiavi – is bepaald niet toevallig). Dat jaar lanceerde de dictatuur van Benito Mussolini zijn langverwachte aanval op de maffia. De fascistische 'scalpel' zou de 'kanker van misdadigheid' uit Sicilië wegsnijden, snoefde de Duce. Politie en carabinieri leidden de aanval, en als aanklagers fungerende magistraten als Lo Schiavo kregen de taak het bewijsmateriaal voor te bereiden dat nodig was om de duizenden arrestaties in veroordelingen om te zetten.

Lo Schiavo was een van de geestdriftigste instrumenten van de fascistische repressie. In 1930 publiceerde Giuseppe Mario Puglia, een van de advocaten van de gangsters, een essay waarin hij beweerde dat de maffia géén geheim crimineel genootschap was. Sterker nog, maffiosi waren niet eens crimineel. De maffioso was veeleer een onverbeterlijke individualist, 'een man die instinctief weigert te accepteren dat iemand superieur is aan zijn eigen ego'. Sterker nog, de maffioso was een typische Siciliaan omdat zijn overdreven trots en eenzaamheid de psyche van het eiland waren binnengesijpeld als een vorm van verzet tegen eeuwen van invasies van buitenaf. Om die reden stond het onderdrukken van de maffia onvermijdelijk gelijk aan het onderdrukken van het Siciliaanse volk. Met andere woorden, Puglia's essay klinkt als de verklaring die Lo Schiavo later in *In naam der wet* in de mond van maffiabaas Turi Passalacqua legt.

Lo Schiavo weigerde de beweringen van de raadsman voor lief te nemen en bestreed ze in een pamflet dat een klein meesterwerk van ingehouden woede is. De maffia, schreef Lo Schiavo, was 'een crimineel systeem'; ze was niet alleen illegaal, maar een 'illegitiem organisme dat als enig doel had zichzelf met ongeoorloofde middelen te verrijken'.

In aansluiting daarop gaf Lo Schiavo de maffia-advocaat een lesje in maffia-geschiedenis. De Siciliaanse maffia was voortgekomen uit het politieke

geweld van het *Risorgimento* – de negentiende-eeuwse beweging die de heterogene Italiaanse staten omsmeedde tot één natie. Revolutionairen hebben sterke mannen nodig om hun idealen te verwezenlijken, legde Lo Schiavo uit. De Siciliaanse revolutionairen van voor de eenwording waren geen uitzondering: zij vonden hun rouwdouwers onder de geduchte opzichters, controleurs en huurmoordenaars die toen al een wet in zichzelf waren op het Siciliaanse platteland. Zodoende kwam er een pact tot stand tussen de ruigste, meest ambitieuze schurken enerzijds en de patriotten die samenzwoeren om Italië één te maken anderzijds. Dat pact werd niet verbroken toen Sicilië in 1860 onderdeel van de verenigde Italiaanse staat werd en de patriottistische samenzweerders leden van de nationaal heersende klasse werden.

Veel patriottistische samenzweerders traden toe tot de vrijmetselarij of vergelijkbare sekten, vervolgde Lo Schiavo. De minder scrupuleuze individuen onder hen maakten hun misdadige vrienden attent op de vruchten die een crimineel netwerk dat zich op soortgelijke wijze als de vrijmetselaars organiseerde zou kunnen plukken.

Lo Schiavo had ook de economische geschiedenis van de maffia bestudeerd en geleerd dat deze zich in eerste instantie had verrijkt door middel van protectieorganisaties in de waardevolle citroen- en sinaasappelgaarden rond Palermo. Deze boomgaarden behoorden in die tijd tot de meest winstgevendende landbouwgronden in Europa. De maffiosi eisten geld om de citroenbomen uit naam van de landheer te ‘bewaken’ – voor het geval iemand ze vandaliseerde. Dat wil zeggen, iemand als de maffioso zelf. Deze georganiseerde afpersing gaf de leden van de maffia de machtsbasis die ze nodig hadden om de hele citrusvruchtenmarkt te beheersen.

De samenleving in het westen van Sicilië was doortrokken van angst voor de maffia, helemaal tot in het parlement. Elk kritisch woord over de maffia zou onvermijdelijk vijandige oren bereiken. En dat, betoogde Lo Schiavo, is de reden waarom je zo veel Sicilianen hetzelfde soort onzin kon horen uitkramen. Dingen als: ‘De maffia bestaat niet; in het ergste geval zijn maffiosi plaatselijke probleemoplossers, de belichaming van de typische Siciliaanse trots en afkeer van gezag’. Zelfs de landheren, in theorie de prominentste slachtoffers van de maffia, waren voor dit verzinsel gevallen en geloofden dat de maffia op de een of andere manier goed was voor de maatschappelijke rust, voor recht en orde. Maar het was precies andersom, schreef Lo Schiavo. De maffia was ‘een programma voor het uitbuiten en vervolgen van eerlijke leden van de samenleving door zich te verschuilen achter een reputatie voor moed en welzijnswerk die geheel op leugenachtige lariae was gebaseerd’.

De man die later de inspiratie voor *In naam der wet* zou worden, was begin jaren dertig dus een kruisvaarder tegen de maffia die de moed had in een openbaar debat te treden met de advocaten van de misdaadbazen zelf.

In 1948 was Lo Schiavo een van de hoogste magistraten in het land geworden: openbaar aanklager aan het Hooggerechtshof in Rome. In datzelfde jaar publiceerde hij zijn roman, die meteen tot een film werd bewerkt.

De roman en de film vertellen een simpel verhaal over een jonge magistraat, Guido Schiavi, die naar een afgelegen stadje diep in de dorre steenwoestijn van het Siciliaanse binnenland wordt gestuurd. In deze wetteloze streek schrijft de maffia de bevolking naar believen de wet voor en heeft ze een protectiestelsel ingevoerd op het grondgebied van de plaatselijke landheer. Wanneer een van de mensen van de landheer door bandieten wordt doodgeschoten, spoort capomafia Turi Passalacqua de daders op: de bandieten worden geboeid in een droge put gesmeten of simpelweg in een bergravin met een jachtgeweer in de rug geschoten.

De jonge magistraat stelt een onderzoek in naar de moorden, maar de doodsbanige stadsbewoners weigeren elke medewerking. Wanneer de dapperere Schiavi oog in oog komt te staan met capomafia Turi Passalacqua op zijn witte merrie, weerstaat hij diens pogingen hem voor de zienswijze van de maffia te winnen (de scène in het begin van dit hoofdstuk).

Uiteindelijk ontsnapt Schiavi ternauwernood aan een moordaanslag. Hij legt zich neer bij de nederlaag en besluit zijn post te verlaten en terug te keren naar de Siciliaanse hoofdstad Palermo. Maar precies op het moment dat hij op de trein naar de veiligheid wil stappen hoort hij dat zijn enige vriend in het stadje, een doodeerlijke zeventienjarige jongen met de naam Paolino, door een rebelse maffioso is vermoord. Geschokt en verontwaardigd loopt Schiavi met grote stappen terug de stad in en begint de kerkklokken te luiden om de bevolking naar de piazza te roepen voor een confrontatie op leven en dood. De staat en de maffia stevenen af op een definitief treffen – in wat mogelijk de meest bizarre ontknopingscène in de lange geschiedenis van de gangsterfilm is.

De beierende kerkklokken sturen een dringende, ononderbroken oproep uit over het stof van de piazza, over de door de zon verweerde daken en de omliggende akkers. We zien het rijtje duttende werkloze mijnwerkers op de trottoirband luisterend het hoofd opheffen. Dan gaat de camera naar de vrouwen, jong en oud, die in hun zwarte omslagdoek gewikkeld de straat op komen, en vervolgens naar de deftige sociëteit waar de burgemeester en zijn hielenlikkers hun spelletje baccarat vergeten en zich omkeren naar de bron van het alarmsignaal.

Zwijgend staat iedereen op en loopt in de richting van het gebeier. De muilddierdrijvers gunnen zich amper de tijd om hun dieren te kluisteren. Landarbeiders laten hun pikhouweel in de voren vallen.

Even later drommen de mensen samen op de piazza. Voorafgegaan door Turi Passalacqua op zijn witte merrie galopperen zelfs de maffiosi – zoals al-